

EGY ÉVSZÁZAD TIZENKÉT NAPJA

Budapest, 1896.
május 2.

2. A MILLENNIUM

A lojális városatyák nem fukarkodtak az uralkodó iránti hódolattal, Budapest pavilonjának falaira öt különböző Ferenc József-portrét is kiakasztottak; megjelent személyesen is a fenséges vendég alattvalói körében ezen a napon, 1896. május 2-án; az első magyar filmhíradó felvevőgépének berregése, harsogó katonazene közepette nyitotta meg a Városligetben a millenniumi Országos Kiállítás, a honfoglalás ezredik évfordulója tiszteletére rendezett ünneppsorozat egyik programját.

A kiállítás a Ligetnek a mai Május 1. úttól keletre terjedő részén terült el, 548 ezer négyzetméternyi területen, annak mintegy húsz százalékát építve be díszes, a kor építészeti stílusát oly híven tükröző pavilonjaival, csarnokaival. A diadalívnek is beillő főkapu a mai millenniumi emlékmű helyén állt, alatta elhaladva, a hídon át vezetett az út a kiállítás területére.

A hídtól balra a hadügyi bemutatkozó együttese tárult a látogató elé: a Városligeti-tó két partját hadihíd kötötte össze, az öböl sarkában katonai léggömböt kötöttek ki. Túl a hídon, balra a főváros impozáns, vasvázás pavilonja következett, majd a néprajzi kiállítás, az ország történelg kialakult, jellegzetes épület-típusaival és már a jövő számára is mintegy modellként, a modern faluhoz tervezett típus-középületekkel. A főút jobb oldalán emelkedett a kereskedelem-, pénz- és hitelügy pavilonja, majd a Vajdahunyad vártól délre egészen a Liget széléig az ipar mutatta be eredményeit, központjában az Iparcsarnokkal. A mai Közlekedési Múzeumnak akkor még kupolás, tornyos épületében a közlekedés adott számot fejlődéséről. Az Iparcsarnok előtt a kiállításnak — s a mostani nemzetközi vásároknak is — a főterén, a „korzón” világitó szökőkút és díszkert, kávéház és több sörgyári vendéglő csábította a látogatókat. Délután négytől este tízig szölt itt a vidám katonazene, fél esztendőn át, november 3-ig, amikor is a kiállítás végleg bezárta kapuit. Emlékét azonban mélyen bevészte a kortársgeneráció — s még fiaik nemzedékének — emlékezetébe is, nem kis nosztalgiával, a „boldog békeidők” jelképeként.

A kiállításon végigsétáló látogató előtt valóban megelevenedett az egész történelmi államterület; nemcsak jelenével, gazdaságával vagy folklórával, hanem múltjával, műemlékeivel és az 5 millió 736 ezer látogató révén népével, tarka népviseleteivel, soknyelvűségével is. A Liget lombjai alatt és a tisztásokon sorakozó pavilonok azonban arról is tanúsították, hogy a kiállítás legfőképp — Budapest kiállítása. A legnagyobb pavilonok a budapesti nagyüzemeket, a Ganzot, a Schlicket, a kőbányai sörgyárakat mutatták be, s még a közös pavilonokon belül is túlnyomórészt a fővárosi vállalatoknak jutott a vezető szerep. Még a vidéki telepítési üzemek kiállítása is arról

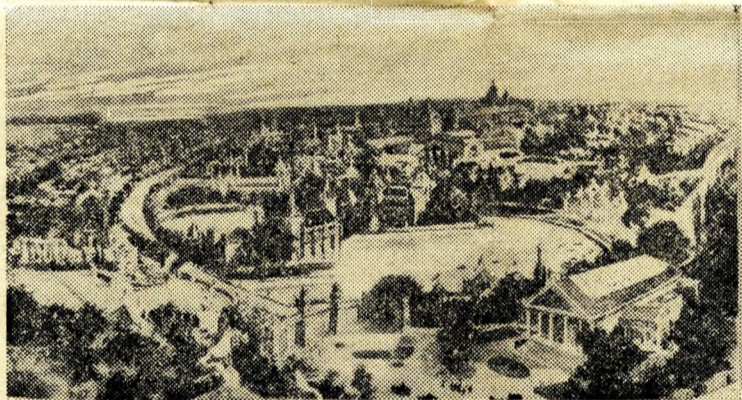
tanúskodott, hogy a bányákat, a faipar, a vasipar vidéki gyárait elsősorban Budapesten irányítják. Erdemes megjegyezni, hogy a város az országos adóterhekhez a népességét jelentősen felülmúló, 13,8 százalékos arányban járult hozzá. S tény az is, hogy a kiállított makettek, tervek Budapest (1892 óta Béccsel azonos rangban levő) székesfőváros további növekedését, városképének, kulturális, urbanizációs intézményeinek fejlesztését jövendölték meg.

Felnőtt egy nagyváros

Mit vallhat magának Budapest ezen a napon? Mindenekelőtt a tizedik helyet Európa nagyvárosai között 617 ezer lakosával. A városregyesítés korának még csak papíron elképzelt útvonalai — a Sugár út és a Nagykörút — immár készen állnak. Mögöttük és közöttük a negyedszázad előtti földszintes házacskaik, majorságok, kertészetek, grundok helyén új városnegyedek több

bázis új és új üzemek, vállalkozások bekapcsolódásával tágul és ezen a bázison teljesedik ki Budapesten a modern polgári társadalom struktúrája is.

E fejlődés nem volt híján látványos eredményeknek — s korlátoknak sem. A hazai tőkés fejlődés modern nagyvárossá fejlesztette ugyan Budapestet, ahhoz azonban már nem volt elég erős, hogy a vidék jelentősebb központjait legalább középvárosokká növelje; ilyenformán mindjobban nőtt a szakadék Budapest és a vidéki városok között — kétségtelen kárára a hazai polgári fejlődésnek is. A hazai kapitalizmus gyengesége Budapest társadalmi szerkezetére is rányomta bélyegét. Igaz, hogy e struktúrában a millenniumra megtalálható már minden, a fejlett tőkésországokra is jellemző elemet megmutat, nagy-, közép- és kispolgárt, értelmiségit, proletárt: a gazdaságilag önálló, jómódú középrétegek azonban gyengék, ezért hát funkciójukat az életmód és a polgári társadalom eszményeinek vitelében java-

A millenniumi kiállítás a Városligetben.

emeletes bérházaik emelkednek. A belterület utcáit aszfalt és szilárd gránitburkolat fedi, alattuk víz- és gázvezetékek, csatornák húzódnak. Az utcákban és a lakásokban gázlámpák, itt-ott már az elektromos ıvfény lámpái világítanak. A közúti vasutak 80 kilométer hosszú vonalán jórészt már kettős sínpárok hálózzák be a várost: 25 kilométeres sávon villamoskocsik közlekednek, 50 kilométeres pályán lovasút jár, az Andrássy út alatt pedig — elsőnek a kontinensen — elektromos földalatti vasúti szerelvények gördülnek. A Dunán, ahol most fejezik be az ötödik híd építési munkáit, már alig található szabad kikötőpart és a modern, hatalmas központi pályaudvarokra több ezer személy- és gyorsvonat fut be évente. A millennium idején Budapest teljes áruforgalma már 35 millió mázsa behozatalról és 18 millió mázsa kivitelről tanúskodik.

A kiállítás maga is, s természetesen Budapest új arca még inkább, elsősorban a tőkés fejlődésnek a kiegyezés óta eltelt negyedszázadát illusztrálja és propagálja. Ez az út nem mentes a válság zökkenőitől. A bécsi tőzsdéről 1873-ban kiinduló válság csaknem egy évtizeddel vetette vissza a város gazdasági fejlődését, Budapest szervező és irányító funkcióit azonban az elhúzódó depresszió sem csökkenthette. A közlekedési, gyáripari, hitelügyi

részt a hivatalnok, a tehetősebb kispolgár veszi át. De még ez a réteg is kicsiny, jelzi ezt, hogy a választójog az európai polgárosodás színvonalához képest eléggé alacsonyan megállapított vagyoni feltételeinek is kevesen felelnek meg: Budapesten a századforduló évében a húsz éven felüli férfiakosságnak csak 18,5 százaléka, mintegy 40 ezer személy szavazhat.

Annál dinamikusabban fejlődik a proletariátus. 1890-re a munkásság létszáma mintegy 133 ezer, a tulajdonképpeni iparban foglalkoztatottak száma is eléri a 63 ezret. Többségük már azokban a nagyüzemekben dolgozik, amelyeknek impozáns pavilonjai oly büszkén magasodnak a kiállítás fölé. A nagyipari fellendülés tehát, alig néhány esztendeje indult meg, mégis több, mint hat-ezer munkás négy nagyüzemben összpontosul.

Érlelődő ellentétek

A város ragyogó, első látásra a tőkés társadalom és gazdaság egyértelmű fellendüléséről tanúskodó látványa mögött már gyors ütemben halmozódnak az ellentmondások. A polgárság jelentős része elégedetlen a városvezetés rendszerével: a törvényhatósági bizottság 400 tagjából kétszázát a város 1200 legnagyobb adófizetője közül kell választani. A legnagyobb vagyonoknak a várospolitika irányításában biztosított

ilyen fölénye a választót demoralizálja, a választásokat pedig teljes közönybe fullasztja. Márpedig a kis- és középpolgárok, akik a városháza birtokba vételére törekcsenek, elégedetlenek az ilyesfajta választói rendszerrel. Fellen-dült a főváros proletariátusának mozgalma is; a II. Internacionálé útmutatásával újjászerveződik a munkásmozgalom, a szociáldemokrata párt erőteljes munkába kezd, s már 1890-ben 60 ezer munkást vonultat fel az első május 1-én. Erősödik a szakszervezeti mozgalom, a munkásság mind nagyobb erővel kezd politikai jogaiért, jobb életviszonyaiért.

S ha a negyedszázados fejlődés impozáns eredményei még el is takarhatták a fejlődés érlelődő ellentmondásait, a millennium után már bontakozik az újabb válságperiódus, jelezve, hogy Budapest arculatának, társadalmi

szerkezetének alakulásában hamarosan az ellentmondások veszik át a főszerepet.

Következik:

1914. JÚLIUS 25.

Egy évszázad tizenkét napja című sorozatunk öt történész közreműködésével készült: Vörös Károly a főváros történetével Budapest egyesítésétől az első világháborúig foglalkozott, ehhez szolgáltatott adatokat; Hetés Tibor a Tanácsköztársaság időszakát dolgozza fel; L. Nagy Zsuzsa a második világháború kitérésétől a nyilasok uralomra jutásáig terjedő évek; Gáspár Ferenc a felszabadulás előzményeit és eseményeit; Ságvári Agnes a szabad Budapest negyedszázadát vizsgálja. A munkában részt vett Fekete Gábor, a Népszabadság munkatársa.